

הטרמה לכתובה ממזגת רצף של כרונולוגיה עקרונות ודוגמאות

רצף של זמן¹

טקסט שיש בו רצף של השתלשלות מציג **התפתחות והתקדמות של אירועים** על בסיס של זמן, לגבי נושא כלשהו או **תופעה**.

ברוב המקרים יש בטקסט כזה **צייני זמן וביטויי זמן**.

צייני הזמן הם מילים המביעות את זמן ההתרחשות של האירוע. כגון:

בתאריך 31 בספטמבר 2000

בתקופת הרנסנס / בימי הביניים / בעת החדשה / בימינו

בשנות ה - 30

במאה ה - 20

ביטויי זמן הם מילים המתארות את מקומו של האירוע ברצף כגון:

בתחילה / בתחילת בראשית / ראשית / בראש ובראשונה

קודם לכן / לפני

מאז

במהלך / במשך / בין

כעבור

לאחר זאת / לאחר מכן / לאחר ש...

בעבר / כיום

בסוף / לבסוף

מש...

¹ על פי אוריינט

תרגיל

קראו את הטקסט שלפניכם.

סמנו בקו אחד את צייני הזמן, ובשני קווים – את ביטויי הזמן.

עד שהגיעו הטילים לחלל

מתוך "דבר המערכת" בהוצאת אורט, 1998

החלל ריתק את דמיונו של האדם אלפי שנים, אך עד תחילת המאה ה- 17 לא היה בידינו כל ידע מדעי על מה שקיים מחוץ לגבולות עולמנו.

בשנת 1609 צפה לראשונה המדען גלילאו גליליי אל השמים דרך עדשות הטלסקופ שבנה. החלל לא היה עוד אוסף אורות המנצנצים בלילה אלא עולמות חדשים

שמעבר לאופק, אבל איש לא חשב ברצינות שביום מן הימים אכן יהיה אפשר להגיע אל אותם כוכבי לכת הנשקפים דרך עדשת הטלסקופ.

הסופר הצרפתי ז'ול ורן, שחי במאה ה- 19 ונחשב "אבי ספרות המדע הבדיוני", חלם להגיע לעולמות שמעבר לאופק. בספרו "מן הארץ על הירח", שכתב בשנת 1865 מתאר ורן מסע אל הירח באמצעות טיל המשוגר מתותח. הרעיון והתכנון של

רכב החלל ומתקן השיגור שמציע ורן קרובים למדי לטיל המודרני של ימינו, אך אז, בימיו של ז'ול ורן, לא היו בנמצא הרכיבים הדרושים לפיתוח רעיונותיו, כך שלא ניתן היה לממשם.

פחות ממאה שנים לאחר מכן, בשנת 1929, שלח פרופסור גודארד לחלל טיל מתוך מתקן שיגור הדומה לזה שתיאר ורן. טיל ראשון זה נסק לגובה של 55 מטרים. הפרופסור גודארד המשיך לשכלל את המצאתו, ובשנת 1935 שיגר בהצלחה

לחלל טילים שנסקו לגובה של 2250 מטרים. טיליו של גודארד היו הצעד הראשון לכיבוש החלל.

תרגיל

1. המאמר "ההיסטוריה של השוקולד" כתוב על פי רצף כרונולוגי.

קראו אותו קריאה מרפרפת וסמנו את התשובה לשאלה - מהם הרמזים בטקסט הקובעים את הרצף הכרונולוגי. בחרו:

א. בטקסט ישנם צייני זמן ושנים.

ב. הטקסט מתאר התפתחות אירועים לפי רצף זמן תוך כדי ציון ביטויי זמן ושנים.

ג. הטקסט מתאר תקופות קדומות מאוד ומפרט על אישים מן העבר.

ד. הטקסט נכתב בשנת 1998, וזה היה מזמן.

2. כעת חזרו למאמר וקראו אותו קריאה מעמיקה.

איזה מן הביטויים המודגשים הוא ציון זמן ואיזה הוא ביטוי זמן?

ההיסטוריה של השוקולד

תרגום: ליאת בדיחי 1998

מקור השוקולד

בוטניקאים מאמינים שעצי הקקאו גדלו בפראות ביערות גשם טרופיים בבקעות האמזון והאורינוקו **כבר לפני יותר מ- 4000 שנה**. עצים פראיים אלה עובדו **מאחר יותר** על ידי בני השבט האינדיאני מאיה **במאה ה-7 לספירה**. השוקולד היה למעשה משקה יוקרתי. בתקופת שלטונו של מונטסומה המשקה היה מותר לשתייה רק לגברים בעלי מעמד גבוה. מונטסומה אמר: כוס מן המשקה, מאפשרת ללכת יום שלם ללא אוכל ושתייה. הוא עצמו שתה ממנו כמשקה מעורר. מונטסומה הוסיף לשתיית המשקה סיפורי אגדות ששיוו לשתיית המשקה אפקט של קדושה והודיע כי המשקה ייקרא "שוקולד". השמועה התפשטה במהירות בכל ספרד.

המאה ה-16: הגילוי

המאה ה-16 חוקר ספרדי בשם פרננדו קורטז חקר את העולם החדש ודווח על נוזל כהה מוזר שהאינדיאנים נוהגים לשתות, הנקרא "קסוקוליטי" (=מים מרירים). הוא סיפר שהמשקה המריר נחשב לקדוש ומשיב את כוח הנעורים. קורטז זכה לתשומת ליבו של המלך על ידי הוספת סוכר וניל למשקה.

המאה ה-17 וה-18: השוקולד מגיע לאירופה

המאה ה-17 הקקאו שימש את האריסטוקרטיה הספרדית בלבד, שכן הוא עלה ביוקר. סוד הכנתו לא נודע משך כמאה שנה. אולם השמועה החלה להתפשט בכל גרמניה, צרפת ואנגליה. השוקולד הגיע לאיטליה **בשנת 1606** על ידי תייר בשם אנטוניו קרלטי, שהביא את המשקה לארצו. האיטלקים שהתלהבו מן המשקה החדש הכינו שוקולד וייצאו את גרסאותיו לכל יבשת אירופה. **בשנת 1657** נפתח בית השוקולד הראשון בלונדון על ידי צרפתי שהכין תערובת שהתאימה לכל המעמדות. כתוצאה מכך נפתחו בתי שוקולדה נוספים באנגליה.

במהלך המאה ה-18 גדלה באירופה הצריכה של תערובת השוקולד. **בתקופה זו** נעשה שימוש רב יותר ויותר למטרות רפואיות כמו מניעה של כאבי בטן.

בשנת 1765 הוקם המפעל הראשון על ידי ג'ון חנן שהביא את פולי הקקאו מאיי הודו המערביים וביחד עם ד"ר גיימס בייקר, במסצ'וסטס הפיצו את השוקולד שעדיין לא היה מקובל באמריקה. השוקולד של בייקר שקיים עד היום, הוא השוקולד האמריקני הראשון.

המאה ה-19: עידן התעשייה

בשנת 1828 הממציא ההולנדי הנדריק ואן הוטן המציא את מכונת הקקאו, שבזכותה הולנד הפכה למפורסמת בייצור הקקאו. המכונה הייתה המצאה חשובה בהתפתחות השוקולד, שכן היא אפשרה תהליך יצירת שוקולד טהור יותר. מכונה זו גם הוזילה את עלות השוקולד, כך שכל אדם יכול לרכוש אותו. מיד לאחר התפתחות זו, פותח השוקולד כממתק מוצק. זה היה ערבוב חמאת קקאו מרוכזת עם אבקת קקאו.

בשנת 1847 מפעל השוקולד פריי בבריסטול, אנגליה, יצק את השוקולד לתוך תבניות ולתוך קופסאות.

לאחר שני צעדים נוספים נוצר שוקולד החלב. שוקולד החלב הומצא **בשנת 1879** על ידי השווייצרי הנרי נסטלה, שיצר חלב מרוכז לתוך דייסה. שותפו פיטר ניסה לשלב את הצורה החדשה של החלב הזו עם חמאת קקאו וסוכר. זה הוליד את השיטה לייצור שוקולד חלב. כמה יצרני שוקולד שווייצרים אחרים עזרו בהעברת תהליך ייצור השוקולד לשווייצרי בשם רודולף לינט, שהמציא את מכונת הדחיסה **בשנת 1879**. המכונה הגדילה את האיכות והארומה של ממתק השוקולד. המכונה הזו מערבלת את השוקולד במשך 72 שעות ומשפרת את טעמו ככל שהוא חלק יותר. לפני כן השוקולד היה מחוספס, ואכילתו הייתה בדומה לאכילת גרגרי חול. באמריקה, קם מפעל קרמל בשם "הרשי" שלראשונה ניסה שומן צמחי במקום קקאו טהור. זה אפשר לשוקולדים לשרוד את החום של הקיץ האמריקאי ולשלוח אותו לחיילים בזמן מלחמת העולם השנייה.

המאה ה-20: הנאת השוקולד מגיעה לכולם.

השוקולד הבלגי שהגיע לדרגת מצוינות, נוצר בתחילת המאה במפעלו של גיל נוהוס **בשנת 1912**. הוא המציא את תבנית השוקולד הקשה שאפשרה את המילוי החלקלק של קרם בתוכה. האפשרות הזו הובילה לתרבות חדשה של פרלינים בלגיים. אפשר למלא את השוקולד בנוזל דליל ועד סמיך כמו קרמל רך או קרם מוקצץ, וניל, קפה. אומני השוקולד הבלגי פיתחו מומחיות כזו, שהמושג "פרלין", הפך לכמעט נרדף לשוקולד בלגי. השוקולד הבלגי ידוע בעושרו, בטקסטורה הרכה שלו והעדינה, אך המסובכת.

מהפך מאה השנים האחרונות שוקולד נחשב לסמל החופש, החברות והשלום. **בתום מלחמת העולם השנייה** הפך למצרך לאומי לכל האנשים ולחלק אינטגרלי בחיי החברה.

תרגיל

לאחר התרגיל מופיעים שלושה טקסטים. קראו אותם. בחרו אחד מהם.

שם הטקסט שבחרתם: _____

1. השלימו:

צייני הזמן בטקסט	ביטויי הזמן בטקסט	האירוע

2. סרטוט תרשים המבטא את השתלשלות האירועים בטקסט.

לשם כך השתמשו בתיבות, קווים וחיצים. בכל תיבה רשמו את:

- א. ביטוי הזמן או ציין הזמן
- ב. את תמצית האירוע (באותו שלב).
- ג. מאפיינים של האירוע (אם יש) כגון: קשיים / בעיות / לבטים / פתרונות / סיבות...

הטקסטים

א. השירות הבולאי - היסטוריה

ביום שישי, 14 במאי 1948, הייתה הכרזת העצמאות. פחות מארבעים ושמונה שעות אחרי כן, ביום ראשון בבוקר, כאשר מטוסי האויב החלו לתקוף, הוציאה המדינה החדשה את בולי הדואר הראשונים שלה.

לכניסתה אל עולם הבולאות קדמו הכנות קדחתניות אשר החלו במחתרת שבועות מספר לפני יום ההכרזה על הקמת המדינה. באפריל 1948 הפסיקו הבריטים, אשר עמדו לוותר על המנדט שהיה להם על "פלסטינה", את כל שירותי הדואר. המוסדות היהודיים החלו בהכנות להדפסת בולים עבור המדינה שתקום.

הבעיות היו רבות: נייר להדפסת בולים כמעט לא היה בנמצא. מכבשי דפוס מתאימים ומכונות ניקוב לא היו; ההכרעה בדבר שמה של המדינה החדשה עוד לא נפלה; האם תיקרא יהודה, ארץ ישראל או ישראל? לבסוף הוחלט: על הבולים ירשם "דואר עברי" מכונת דפוס נמצאה, אבל היה צורך להתאימה לתפקידה החדש, והנייר שנאסף היה בגוונים רבים ובעוביים שונים. למרות כל הקשיים, מיד אחרי הכרזת העצמאות הופיעו בולי "דואר עברי" המפורסמים והמבוקשים ונמכרו בכל סניפי הדואר בארץ.

מאז 1948 הוציאה ישראל בולים רבים: ביניהם סדרות מן המניין, בולי דואר אוויר ובולי זיכרון. רבים מהבולים הראשונים זכו למעמד קלסי והם מבוקשים מאוד על ידי אספנים בעולם כולו.

ב. חברת אלפא רומיאו

בראשית דרכה נקראה החברה ALFA, ראשי תיבות של "מפעל לומברדי לייצור מכוניות". שם החברה שונה כאשר התעשיין ניקולה רומיאו רכש את ALFA בשנת 1915, וצירף את שם משפחתו לשם החברה. המכונית הראשונה מתוצרת החברה הוצגה בשנת 1910 ובשנה שלאחר מכן השתתפה במרוץ השנתי להקפת סיציליה. התחלה צנועה זו הניבה עשר זכיות במרוץ זה בין השנים 1923 ל-1975. בשנים 1924-1925 זכתה מכונית של אלפא רומיאו באליפות העולם הראשונה במרוץ מכוניות. בשלושים השנים שלאחר מכן רשמה אלפא רומיאו עשרות זכיות במרוצים שונים. בשנת 1935 ניצחה אלפא רומיאו באחד ממרוצי המכוניות הדרמטיים ביותר של כל הזמנים. כמו כן, מכונית שלה ניצחה במרוץ "24 השעות" בכל שנה ברציפות משנת 1931 עד 1934.

בשנת 1950 ניצח איטלקי באליפות העולם הראשונה כשהוא נוהג באלפא 158, וב-1951 ארגנטינאי ניצח באלפא 159 וזכה באליפות העולם השנייה. אליפויות עולם נוספות הושגו בשנים 1975 ו-1977. כן זכתה אלפא רומיאו בעשרות אליפויות אירופה ואליפויות איטליה, בריטניה, גרמניה וספרד ועוד.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

בשנת 1933 הולאמה אלפא רומיאו על ידי הממשלה הפשיסטית של בניטו מוסוליני. בשנות ה-80 הוביל המצב הכלכלי ההולך ומחמיר באיטליה את הממשלה למכור את אחזקותיה באלפא רומיאו לפיאט (1986) המחזיקה בה עד היום.

לפני רכישתה על ידי פיאט, נודעה אלפא רומיאו במדיניות שיווקית מרשימה, אשר הביאה פיתוחים רבים ממסלול המרוצים הישר למכוניות הכביש. המסר השיווקי היה שאלו הן מכוניות המאפשרות נהיגה ספורטיבית בכבישים רגילים. הייחודיות של אלפא רומיאו הקנתה לה קהל אוהדים נאמן ומסור. מכוניות מסוימות של אלפא רומיאו הפכו לסמלי תרבות. מלבד מכוניות משפחתיות, ומכוניות ספורט אלפא רומיאו ייצרה אוטובוסים וטרוליבוסים.

ג. ההיסטוריה של תנובה

סיפורה של תנובה, שנוסדה כאגודה שיתופית ב-1926 והפכה ברבות השנים לקונצרן המזון הגדול בישראל, שזור לכל אורכו בסיפורה של המדינה.

תנובה התפתחה וגדלה במקביל להתפתחות היישוב היהודי בארץ, תוך שהיא לוקחת על עצמה תפקידים בעלי אופי לאומי-חברתי. לאחר קום המדינה מילאה תנובה תפקיד חשוב בהתפתחות כלכלת ישראל. תנובה ליוותה מקרוב את כל ציוני הדרך ההיסטוריים בתולדות היישוב והמדינה. מאות משאיות הקירור המובילות תוצרת טרייה, הנושאות עליהן את סמל תנובה, הקפידו להגיע יום-יום, לאורך כל השנה, לכל ישוב ולכל מאחז ברחבי הארץ...

המשבר הכלכלי של 1936-1939 החמיר את מצבה של התוצרת היהודית בכלל ושל תנובה בפרט. כוח הקנייה של הצרכנים ירד ואיתו גם הביקוש לתוצרת. על אותו פלח שוק מצטמצם התחרו בין השאר תוצרת מיובאת במחירי הצפה וגם תוצרת מקומית מזויפת.

הזיופים כללו חלב שתייה שהוכן מתערובת של חלב טרי, אבקת חלב ומים. חמאה עורבבה במרגרינה, שמנת יוצרה לא משומן חלב, ביצים זרות הוחתמו ונמכרו כאילו מקורן במשק יהודי ועוד. תנובה, שהתחייבה ביסודותיה לספק תוצרת עברית איכותית, נפגעה מזיופים אלה, שגברו עוד יותר בזמן מלחמת העולם השנייה. התחרות הקשה ביותר הייתה בת"א בה פעלו מחלבות וסוחרים פרטיים, שהצליחו להוריד את מחירי החלב בעיר לשפל. תנובה בתגובה הפעילה שיטת שיווק חדשה - מכירת חלב שתיה ממכלים נעולים בחנויות ולא רק ע"י מחלקים לבתים. שיטה זו הצליחה להקטין את היקפי הזיופים בענף, ובמקביל תרמה להוזלת מחיר החלב.

בימי מלחמת העולם השנייה גדלה מאוד פעולתו של השוק השחור בארץ. משקים לא מאורגנים וגם כאלה שהיו קשורים לתנובה, מכרו חלק מתוצרתם לסוחרים פרטיים ואלה האחרונים מכרו אותה במחירים מופקעים לבעלי האמצעים. פעילות זו החלישה את תנובה ואת כלל ציבור הצרכנים בארץ.

היעדר הגנה על תוצרת הארץ מפני מוצרי יבוא זולים, הביאה להקמתו של "האיגוד למען תוצרת הארץ". תנובה לקחה חלק בפעילויות הארגון, שנועדו להשפיע על הצרכנים לקנות תוצרת יהודית בעזרת מודעות בעיתונים, כרזות ברחובות ובחנויות, עלונים, חוברות ועוד. "ימי החמאה העברית", "שבוע הביצה", "חודש תוצרת החלב" וכו' היו קמפיינים מיוחדים שהופעלו על פי היצע התוצרת בתקופה זו. תנובה אף הרחיבה את השקעתה באריזות. מעבר למוצרי החלב שלה שהיו מזוהים עוד קודם לכן, החתימה את הביצים והבננות בסמל האגודה וציידה את מחלקי החלב בתעודות מיוחדות שהעידו כי הם מחלקים חלב עברי.

תרגיל²

קראו את הטקסט שלפניכם ושבצו את חוליות הקישור מן הרשימה שאחריו.
צינו אילו מהן מצינוות זמן.

הקמתו של גורד שחקים

לפי אנציקלופדיה "נעורים" ב' 6א, מסדה תש"א

הקמתו של בנין גורד שחקים דורשת חריצות וסבלנות יתרה.

נעשים כמה וכמה תרשימים לדוגמה. התרשימים נעשים בדיוק רב לפי קנה מידה מתאים, כדי שבעלי הבנין בעתיד יוכלו לראות ברורות מה יהיה מראה הבנין כאשר ייגמר. על פי רוב מכריזים לשם זה על תחרות, וממאה תרשימים בוחרים שלושה או ארבעה לשם ברירה סופית.

נדרשים האדריכלים לעשות תבניות – דוגמה של הבנין, שתהיינה נכונות ומדויקות בכל הפרטים. היה מעשה בגורד שחקים אחד שהתקינו בשבילו חמש תבניות לדוגמה, ובהן נתגלו בבהירות שני סגנוני בנייה: סגנון הרנסנס והסגנון הגוטי. לאחר שבדק בעל הבנין את כל התבניות מכל צדדיהן בחר בסגנון הגוטי, אבל דרש שהמגדל יהיה גבוה יותר ונאה יותר. רצונו נעשה, ותבנית חדשה הותקנה.

אפשר לגשת להקמת הבנין. חברת הבנייה הקבלנית מפנה את מקום הבנין וחופרת יסודות בעומק של כתשעה מטרים, כדי שאפשר יהיה להשתמש בשטח שמתחת לאדמה לשם הקמת מחסנים, שירותים, חדרי מכונות ואף חנויות ומשרדים.

נעשים בבתי החרושת שלדי הברזל והפלדה של הבית, נצבר מלט כדי הצורך, הנגרים מתקינים את החלונות ואת הדלתות, השרברבים מכינים את הצינורות ואת מתקני הביוב, נבנות המעליות ונשלמות כל ההכנות לבנייה עצמה.

עומד גורד השחקים מוכן לכניסת שוכניו!

החוליות המקשרות:

לפי תרשימים אלה

אחר כשישה עשר חודש

קודם שניגשים לבניית גורד שחקים

במשך זמן זה

משהוכנו התוכניות והתבניות

² רגב, ז', דרכים בהבעה

שאלוני בגרות ברצף של זמן

תרגיל

1. לפניכם טקסטים בנושא "תעודה ומסר" (מתוך שאלון א' 11107 חורף תשע"ג).

קראו אותם והשיבו על מטלת הסקירה:

אתם מתקרבים למועד קבלת התעודות. התבקשתם להגיש לחבריכם מידע כללי על התעודות ומטרותיהן. ערכו סקירה שבה תתארו את המטרות של התעודות בבית הספר לאורך השנים.

- 2 - הבנה, הבעה ולשון א', חורף תשע"ג, מס' 210,011107

קרא את מאמר א' והקטעים הנלווים לו ואת מאמר ב, וענה על השאלות שאחריהם.

מאמר א'

תעודה ומסר – מבט היסטורי

(מעובד על פי לוי אריה [תשנ"ח]. עיונים בחינוך: כתב העת הישראלי למחקר בחינוך, כרך 3, חוברת 1, עמ' 71-82)

תעודות בית ספר שימשו מאות שנים אמצעי לקיום דיאלוג בין מורים לתלמידיהם. כמו כן הן יצרו דיאלוג גם בין בית הספר לגורמים בקהילה שהיה להם עניין בבית הספר וכן בין בית הספר ובין אוכלוסיית הסביבה כולה.

כך למשל עם חידוש ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל במאה התשע-עשרה הוקמו ביישובים שונים בתי ספר עבריים. בתי ספר אלה הנפיקו לתלמידיהם תעודות אשר העידו על רמת הישגיהם בלימודים. לכאורה נועדו התעודות ליצור דיאלוג עם התלמידים ועם הוריהם ולספק להם מידע אישי בנוגע לרמת ההישגים של התלמיד בלימודים, אך למעשה התעודות שהונפקו בעברית הביאו בְּשׁוֹרָה לציבור שהיה מעוניין בקיומו של בית ספר עברי.

קטע 1	תעודה
10	התלמידה שרה בת האדון שמעון [...] מהמושבה ראש פינה אשר בארץ-ישראל בְּקָרָה את ביה"ס שבמושבה זו משנת תר"ס עד סוף שנת תרס"ה, ובמשך כל הזמן הצטיינה בהנהגתה הרצויה ובאהבתה לְמֻדִּים. מצב ידיעותיה בלמודים הוא:
15	<u>חשבון</u> – ארבע מלאכות החשבון במספרים שלמים, שברים ושברי מעשר, שאלות בערך המשלש, רבית. <u>הנדסה</u> – הקוים והצורות. <u>כתיבת הארץ</u> – כתיבת הארץ החשבונית וכן גם הטבעית בכל חלקי התבל, כתיבת הארץ המדינית של ארופה, אסיה ואפריקה. <u>תולדות הטבע</u> – משג מתורת החיים והצמחים. <u>תנ"ך</u> – נביאים ראשונים, פרקים אחדים בישיעה וירמיה. <u>משנה</u> – מסכת פאה, בבא מציעא. <u>דברי ימי ישראל</u> – מבריאית העולם עד גלות היהודים מספרד. <u>דברי ימי העמים</u> – מצרים, אשור, בבל, צור, מדי, פרס ויון. <u>צרפתית</u> – מעט קריאה וכתיבה. לראיה באתי על החתום פה, מושבה ראש-פינה כ' אלול התרס"ה י' ענתבי

קטע 1: תעודה מראש פינה לתלמידה שלמדה בשנים 1900-1905

התעודה העידה ששאיפה זו התממשה, ובבית הספר השפה העברית משמשת להוראת מקצועות לימוד כגון חשבון והנדסה, וגם דברי ימי ישראל, תנ"ך ומשנה (ראה קטע 1).

15 התעודה בעברית נועדה לבשר בשורה ליישוב היהודי בארץ-ישראל, ולמעשה גם לאלו שישבו בארצות אחרות והתעניינו בנעשה בארץ-ישראל. התעודה העברית באה לחזק את תודעת הזהות של מי שהתעניין במוסד החינוכי שהנפיק את התעודה, או של מי שהיה לו קשר כלשהו עם מוסד זה. בדיעבד נעשתה תעודה זו מסמך בעל חשיבות היסטורית שממנו אנו למדים על הקמת בית ספר עברי בארץ-ישראל בסוף המאה התשע-עשרה, על המקצועות שנלמדו בו ועוד.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

3 - הבנה, הבעה ולשון א', חורף תשע"ג, מס' 011107, 210

קטע 2: תעודה מבית הספר "שער הנגב"

גם לאחר הקמת המדינה ולאחר שהוקמה בארץ מערכת חינוך ממלכתית, המשיכו ועדיין ממשיכות התעודות לשדר למעין בהן מסר אישי, מסר תרבותי-ערכי ומסר חינוכי. למשל יש תעודות שעל שעריהן כתובים מסרים המייצגים את ה"אני מאמין" של בית הספר, המבטא את האופי הערכי והחינוכי של המוסד. מסר מילולי זה בשער התעודה נועד לפתוח דיאלוג עם הקורא (ראה קטע 2).

יש תעודות שבהן פורט מידע על הישגיו של כל תלמיד בתחומי משנה של מקצוע מסוים, כמו בתעודה המוצגת בקטע 3. בתעודה זו הציונים במקצוע "לשון עברית" מחולקים לשלושה תחומים: הבנת הנקרא, הבעה, דקדוק.

בכל אחד מן התחומים יש תחומי משנה, המפרטים את מה שנלמד בתחום. לדוגמה, בהבנת הנקרא – אחד מתחומי הלשון העברית – מפורטים ההיגדים האלה: קריאה רהוטה ומוטעמת, פירושי מילים, איתור פרטים/עובדות.

נראה כי התעודות זימנו אפשרות להבליט את אופיו של בית הספר ואת הישגיו הייחודיים של הפרט.

קטע

3

מחצית א'			מחצית ב'			לשון עברית
מבקשה	בצורה מניחה את הדעת	היטב	מבקשה	בצורה מניחה את הדעת	היטב	
הבנת הנקרא: - קריאה רהוטה ומוטעמת - פירושי מילים - איתור פרטים/עובדות - הבנת הוראות כתובות - זיהוי רעיון מרכזי - הסקת מסקנות - ארגון קטע לפי רצף הגיוני - התייחסות אישית לכתוב (ביקורת והערכה)						
הבעה: - כתב יד ברור וקריא - כותב ללא שגיאות כתיב - מתבטא באוצר מילים עשיר - מנסח בצורה ברורה ועניינית - משתמש בסימני פיסוק						
דקדוק: -						

קטע 3: מתוך חוברת דפי הערכה, רשות החינוך המקומית ראשון לציון

/המשך בעמוד 4/

מאמר ב

תעודות בית הספר כיום

(מעובד על פי קסטן-שפירא שרון [11 בפברואר 2012]. Onlife אוהזר מ- www.onlife.co.il)

חודש שבט הוא חודש מרגש במיוחד: ט"ו בשבט מתקרב וכן יום המשפחה. אולם האמת היא שרוב הילדים זוכרים את התקופה הזו לא בגלל השתיל ששתלו עם המורה או הפנקס עם הלבבות לכבוד יום המשפחה. רוב הילדים מקבלים אז גיליון נייר לבן מודפס בדיו שחורה ועליו מתועדים הישגיהם בלימודים מאז תחילת שנת הלימודים – התעודה.

5 אין זה משנה בן כמה הילד – לתעודה מתייחסים ביראה רבה. יש תעודות שבהן הציונים, המשקפים את הישגי התלמיד, מדורגים במספרים. מתן ציון במספרים מקל על המורים להעריך את רמת התלמיד, ומאפשר להם לבטא את הצלחותיו וכישלונותיו. יש תעודות שבהן ההערכות נכתבות במילים ומציגות את התלמיד על שלל תפקודיו: הלימודיים, החברתיים והרגשיים. בתעודות כאלה לעתים אף התלמיד שותף לכתיבת ההערכות.

10 בשני סוגי התעודות – תעודה במספרים או תעודה במילים – הצורה אינה חשובה. גם אין זה משנה אם התעודה מעולה או כזו שמעידה על קשיים ועל התמודדויות. מה שחשוב הוא איך מגיבים בבית על התעודה שהילד קיבל. חשוב לנצל הזדמנות זו לשוחח עם הילד ולשמוע ממנו על תחושותיו, כי בסופו של דבר הקשר בין ההורים לילדים חשוב מכול.

/המשך בעמוד 5/

2. לפניכם דוגמה לסקירה שנכתבה בנושא³. קראו אותה וענו על השאלות שאחריה.

המאמרים "תעודה ומסר" ו"תעודות בית הספר – כיום" מציגים מטרות של התעודות בתקופות השונות.

המטרה העיקרית של התעודות הנלכדת בשני המאמרים היא ליצור דיאלוג בין בית הספר לבין התלמידים והוריהם ולספק להם מידע על אודות הישגיהם של התלמידים. אולם בכל מאמר נלכדות גם מטרות נוספות.

מהמאמר "תעודה ומסר" אנו לומדים כי התעודות הראשונות בתקופת היישוב נועדו גם ליצור דיאלוג בין בית הספר לציבור, שבאמצעותו הופצה בשורת הצהרית, חלוקה תודעת הלהות היהודית, והופצו המסרים התרבותיים, הערכיים והחינוכיים של בית הספר.

מן המאמר תעודות בית הספר כיום אנו לומדים כי חלק מן התעודות כיום מציגות גם תמונת מצב חברתית ורעשית של התלמיד במטרה להרחיב את הדיאלוג בין התלמיד לבין הוריו.

שאלות

- א. הדגישו הכללות ומקדמי ארגון.
 - ב. הדגישו מילות קישור.
 - ג. בסיכום מופיעים שמות המאמרים. המירו אותם בשמות המחברים והוסיפו את שנת הכתיבה.
 - ד. כאשר מוזכרת המילה **מאמר** או **מאמרים** בלי שמו של המאמר, המירו אותה באזכור מתאים של הכותבים.
 - ה. מטרת התעודה לדווח על הישגים. הוסיפו פירוט שיסייע להבין מטרה זו של התעודה בהיבט של מורה, של תלמיד ושל הורה.
 - ו. הוסיפו רשימת מקורות.
 - ז. השוו לסקירה שכתבתם.
- מה תוכלו להוסיף בסקירה זו?
מה תוכלו להוסיף בסקירה שלכם?

³ תשובון משרד החינוך למטלת סיכום לפי הדרישות הישנות

תרגיל

1. לפניכם מאמר על דונה גרציה (מתוך שאלון א' 11107 קיץ תשע"ג)
 קראו אותו והשיבו על השאלות שאחריו.

- 2 - הבנה, הבעה ולשון א', קיץ תשע"ג, מס' 210,011107

לפניך מאמר ושני קטעים הנלווים לו. קרא אותם, וענה על השאלות שאחריהם.

דונה גרציה שלא הכרתם

(מעובד על פי סחייק, צ' (2002). בעקבות דונה גרציה. אתר עמותת דונה גרציה. אוזר מ' <http://amuta.donagracia.com>.
 וכן על פי סחייק, צ' (2010). דונה גרציה שלא הכרתם. עת-מול 213, עמ' 2-5. וכן על פי אתר משרד החינוך (2010). צידה לדרך:
 500 שנה להולדתה של דונה גרציה. אוזר מ' <http://cms.education.gov.il>)

קטע נלווה 1: מי הם האנוסים? יהודים שנאלצו להמיר את דתם אך המשיכו לראות את עצמם יהודים, קיימו את מצוות היהדות בסתר, ולרוב התחתנו בינם לבין עצמם. האנוסים הידועים ביותר הם אנוסי ספרד ופורטוגל. אלה היו רבבות יהודים שבעקבות פרעות במאות ה-14-15 המירו את דתם והתנצרו. הם פנו גם "הנוצרים החדשים". במחצית השנייה של המאה ה-15 התחיל לפעול בספרד, ומאוחר יותר גם בפורטוגל, מוסד האינקוויזיציה שתפקידו היה, בין היתר, לגלות אנוסים שאינם נאמנים לדת הנוצרית, לדון אותם ולהענישם. בניגוד ליהודים שדבקו ביהדותם, האנוסים לא גורשו בזמן גירוש ספרד ופורטוגל, אולם רבים מהם נדדו ממקום למקום כדי להגיע למדינות סובלניות שבהן יוכלו לחזור ליהדותם. (מעובד על פי שחם, ד', אנוסים. בתוך לקסיקון אנציקלופדי חדש. תל אביב, תשנ"ה. וכן על פי אנוסים. בתוך יבנה – האנציקלופדיה לנוער, ישראל)	דונה גרציה נולדה בליסבון שבפורטוגל בשנת 1510 למשפחת אנוסים. שמה הנוצרי היה ביאטריצ' דה לונה, ובילדותה היא התגוררה בבית מהודר שהיו בו משרתים רבים. בכל יום ראשון היא נהגה ללכת לכנסייה. בהיותה ילדה שמה לב כי במרתפי הבית הדליקו בכל שבוע נרות בחשאי. כשהגיעה למצוות גילתה לה אמה כי שמה הוא חנה נשיא וכי היא יהודייה, 5 בת למשפחת אנוסים ששורשיה בספרד. 10 משבגרה נישאה דונה גרציה לפרנסיסקו מנדס, שהיה אף הוא בן למשפחת אנוסים. פרנסיסקו היה גדול סוחרי התבלינים באירופה, אדם אמיד שעסקו חבוקו עולם. אחיו דיאגו נשא לאישה את בריאנדה, אחותה הצעירה של דונה גרציה, והקים באנטוורפן שבבלגיה את "בנק מנדס", שהיה לבנק השני בגודלו באירופה. 15 לאחר מות בעלה של דונה גרציה, 20
---	---

שמונה שנים לאחר נישואיהם, עברו לשליטתה הון המשפחה וניהול העסקים שלו. עד מהרה היא התגלתה כאשת עסקים מצליחה בעולם גברי: יוזמת, מפתחת, מארגנת ומנהלת בנחישות אימפריה כלכלית חוצת גבולות.

בשנת 1536 נאלצה דונה גרציה לעזוב את פורטוגל בשל רדיפות האינקוויזיציה, שפעלה נגד האנוסים כדי למנוע מהם לקיים את מצוות היהדות. היא עקרה ללונדון ומשם לאנטוורפן. באנטוורפן נעשתה דונה גרציה אשת המעמד הגבוה. 25

/המשך בעמוד 3/

- 3 - הבנה, הבעה ולשון א', קיץ תשע"ג, מס' 210.011107

בד בבד עם פעילותה המסחרית הבין-לאומית הגלויה החלה דונה גרציה לפעול בחשאי להצלת אחיה, יהודים ואנוסים, אשר נדדו ממקום למקום בעקבות גירוש ספרד ופורטוגל ורדיפות האינקוויזיציה. ביתה באנטוורפן היה למטה המרכזי של פעולותיה, וממנו נשלחו הוראות והנחיות לכל סוכניה ברחבי אירופה. סניפי הבנק המשפחתי "מנדס" אפשרו לה לבצע פעולות נסתרות ועלומות למען היהודים.

כשהחלה האינקוויזיציה לפעול גם באנטוורפן עזבה דונה גרציה את בלגיה ועברה לוונציה שבאיטליה. פרנסי העיר נהנו מנוכחותה של הגבירה העשירה בעולם, שפעילותה העסקית הכניסה ממון רב לקופת המדינה. כל אותה עת לא חדלה דונה גרציה מפעילותה החשאית למען הצלת היהודים. אולם חיי השלווה של דונה גרציה בוונציה נקטעו כאשר אחותה חשה כי אינה מקבלת די כסף מהאוצר המשפחתי, והלשינה על דונה גרציה כי היא דבקה ביהדותה ואינה "נוצרייה טובה". מחמת אותה הלשנה נאלצה דונה גרציה לעקור מוונציה לפרך שבאיטליה.

שלטונות פרך הליברליים אישרו לדונה גרציה לחזור לדתה, ושם היא גם חזרה לשמה העברי "חנה מנדס-נשיא". חייה השתנו מקצה לקצה – לא עוד חיים נוצריים וטקסים דתיים מבוים, אלא חיים יהודיים ומנהיגות של אישה יהודייה. היא הקימה בפרך מטה מרכזי לטיפול בבעיות העם היהודי וקהילותיו בכל אירופה.

ביוזמתה ובמימונה נכתבו ספרי קודש שיועדו לאנוסים, כמו סידור תפילה בספרדית וכן תרגום התנ"ך לספרדית שנקרא בשם "תנ"ך פרך". השם דונה גרציה נישא בהערכה בכל הקהילות היהודיות באירופה.

משקדרו השמים גם בפרך, החלה דונה גרציה להיערך להעברת המשפחה והעסקים הרבים לעיר הגדולה קושטא, איסטנבול של היום, שבטורקיה. איסטנבול הייתה אז אבן שואבת ליהודים רבים. סובלנותם של המנהיגים העותמאנים המוסלמים אפשרה לבני העם הנרדף לחזור ולקיים חיים גלויים ונורמליים.

קטע נלווה 2:
החרם על אנקונה
 אנקונה הייתה עיר נמל ומרכז סחר באיטליה. בשנת 1555 ציווה האפיפיור ברומא לכלוא את כל "הנוצרים החדשים" באנקונה, משום שלטענתו הם קיימו את מצוות היהדות. הידיעה על מעצרים של "הנוצרים החדשים" הגיעה אל דונה גרציה, והיא החליטה לפעול למענם. אך מאמציה נכשלו, ועשרים וחמישה יהודים אנוסים הועלו על המוקד לעיני כול בכיכר העיר. כנקמה הכריזה דונה גרציה על חרם כלכלי על נמל אנקונה. בעקבות החרם שותק הנמל. אולם סוחרים יהודים שחששו כי ייפגעו המשיכו לסחור עם אנקונה, ובכך הביאו להתמוססותו של החרם.

(מעובד על פי אתר משרד החינוך [2010]. צידה לדרך: 500 שנה להולדתה של דונה גרציה, אוזר מ" <http://cms.education.gov.il>)

/המשך בעמוד 4/

בשנת 1553, לאחר מסע ארוך שעבר דרך סלוניקי שביוון, הגיעה דונה גרציה לתחנתה האחרונה – איסטנבול. מארמונה שבאיסטנבול השפיעה דונה גרציה על חיי היהודים שבאימפריה העותמאנית ומחוצה לה כתריסר שנים. היא הקימה את מוסד "הישיבה", ולידו ייסדה את "בית הכנסת של הסניורה". אנשיה אף פדו שבויים יהודים מספינות סוחר טורקיות שהגיעו לאיסטנבול. ביד רחבה היא פיזרה צדקה לעניים. נוסף לכך היא תמכה בבתי חולים, בבתי כנסת ובבתי ספר ברחבי האימפריה העותמאנית. אחד המפעלים הגדולים והידועים ביותר שלה היה הדפסת אלפי כתבי יד יהודיים והוצאתם לאור. 60 65

בזמן שהותה באיסטנבול העזה דונה גרציה לקרוא ליהודים לעלות לארץ-ישראל, והחליטה להקים בטבריה מקלט ליהודים נרדפים. כך לאחר 1500 שנות גלות, יותר מ-300 שנים לפני בנימין זאב הרצל, הצליחה האישה היהודייה לקבל רישיון מהסולטן להקמת אוטונומיה לעם היהודי בטבריה שבארץ-ישראל. מותה הפתאומי של דונה גרציה בשנת 1569 גרם להפסקת הבנייה בעיר, ומפעל הקמת האוטונומיה ליהודים בטבריה נקטע באבו. 70

דונה גרציה הייתה תופעה יוצאת דופן בתולדות העם היהודי. חזרתה ליהדות בגלוי היא אות ומופת להיותה מנהיגה לעמה: אילו הסתפקה בשאיפה לעשות הון אישי, הייתה נשארת עם בני משפחתה במעמד של "נוצרים חדשים", שהיה מקנה לה יתרונות רבים הן באירופה הן באיסטנבול. אולם כמנהיגה שאפה דונה גרציה לשנות את המציאות שבה חיה, ואין ספק שכך עשתה. 75

שאלות

1. מטלת סקירה

בעירכם חונכים בית חולים על שם דונה גרציה. התבקשתם לייצג את בית ספרכם בטקס חנוכת הבית לזכרה. ערכו סקירה ובה תציגו את פעילותה למען עם ישראל ואת אופיה בכל אחת מהתחנות במסע חייה.

3. לפניכם דוגמה לסקירה בנושא⁴. קראו אותה וענו על השאלות שאחריה.

מאמר "דונה גרציה שלא הכרתם" (2002; 2010) מתאר הכותב, בין היתר, את פועלה של דונה גרציה למען בני צמח. אף על פי שסבלה מרדיפות האנטישמיות ונאלצה לנדוד ממקום למקום, היא פעלה לאורך התחנות בחייה להצלת אחיה האנוסים. בעת שהותה באנטוורפן הפכה את ביתה למטה המרכזי לפעולות ההצלה. משם שלחה הוראות לסוכניה ברחבי אירופה. היא ביצעה פעולות הצלה גם באמצעות הבנק שניהלה. מאוחר יותר, כשנדדה לפריז, שבה הרשימה מלגות יותר, הקימה מטה מרכזי לטיפול בעצירות הצעירים היהודים וקהילותיו בכל רחבי אירופה. דוגמה לפעילותה למען היהודים הייתה ניסיונה לסכל את כליאתם של "הנאצים החדשים" באנקונה בשנת 1951. משנכשלה פעילות זו היא הטיחה חרס כלכלי על נמל אנקונה במחאה על העלאתם למוקד של יהודים אנוסים (צידה לדרכו, 2010).

דונה גרציה פעלה למען צמח בתחומים שונים: בתחום הרווחה דאגה לפזר מכספה לצדקה ותמכה בהקמת בתי חולים ובתי ספר. בתחום שימורה של המורשת היהודית היא הייתה מעורבת בהדפסתם של כתבי יד ובהוצאתם לאור. כמו כן היא הקימה ישיבה לדולה ובתי כנסת. היא פעלה גם בתחום המדיני, והצליחה לקבל אישור מהסולטן להקמת אוטונומיה בטבריה עבור היהודים. המפעל הזה נפסק בתחילתו בעקבות פטירתה הפתאומית.

שאלות

- א. הדגישו הכללות ומקדמי ארגון.
 - ב. הדגישו מילות קישור.
 - ג. בסיכום מופיעים שמות מאמרים. המירו אותם בשמות המחברים והוסיפו את שנת הכתיבה במקום שבו הדבר נדרש. במקום שבו מוזכרת המילה "הכותב", המירה אותה בשמו של הכותב.
 - ד. המאמר מבקש התייחסות לכל אחת מהתחנות במסע חייה של דונה גרציה. הוסיפו פירוט מתאים שישלים מטרה זו.
 - ה. הוסיפו רשימת מקורות.
 - ו. השוו לסקירה שכתבתם.
- מה תוכלו להוסיף בסקירה זו? מה תוכלו להוסיף בסקירה שלכם?

⁴ תשובון משרד החינוך למטלת סיכום לפי הדרישות הישנות

תרגיל

קראו את הטקסטים 1-4 שלפניכם וענו על השאלות שאחריהם.

הבנה, הבעה ולשון א', קיץ תשע"ד, מס' 210,011107 - 2 -

לפניך ארבעה טקסטים 1-4. קרא אותם, וענה על השאלות שאחריהם.

טקסט 1

נכחדים, ניצולים ומושבים

(מעובד על פי ארבל, א'1 [2010]. "נכחדים, ניצולים ומושבים". פנים, 51.

אוחזר מ־<http://www.itu.org.il> ב־12 בינואר 2014)

החוקר והכומר הבריטי הנרי בייקר טריסטראם, שביקר בארץ־ישראל במחצית השנייה של המאה ה־19, תיאר את עולם החי והצומח של ישראל בדיוק מפליא, וכך כתב בספרו "מסע בארץ־ישראל, יומן 1863-1864" על מפגשו עם עולם החי של הגליל:

5 ואדי לימון, שנמצא מדרום לצפת, הוא גיא צר שגובה קירותיו הסלעיים מגיע עד 200 מטר [...] הצוקים מלאים מערות המשמשות מחסה בטוח למאות נשרים בעלי תְּקֵרַת מלכים, לִפְתָּסִים² מעטים, לבזי הצוקים ולמינים אחדים של עיטים [...] מעולם לא פגשנו כל כך הרבה חיות בר. ראשון הופיע חזיר־בר מתוך הסבך שלידינו. אחר כך הבחנו באייל שרץ בבהלה במעלה הצוק, ולאחר מכן נמייה גדולה כמעט דרכה על רגלי, ונמלטה לתוך נקיק; 10 כשהתאמצתי לעקוב אחריה, ראיתי להפתעתי דוב סורי חום יורד בכבדות, וכשטיפסנו בחבלים, יכולנו לראות את הצבאים טופפים בגיא למטה.

אולם התמונה הנפלאה שהציג טריסטראם היא תמונה של גן עדן שאבד וכלה מן העולם. המטייל בנופי ואדי לימון, הנקרא כיום נחל עמוד, יראה שתמונת עולם החי של ימינו שונה תכלית שינוי מן התמונה שהציג טריסטראם. 15 במהלך מאה וחמישים השנים שחלפו מביקורו באזור נעלמו הפרסים ובזי הצוקים, וכמוהם הדוב הסורי החום והאיילים. ממאות הנשרים נותרו היום בכל רחבי הארץ פחות משלוש מאות פרטים, ורק צבאים מעטים חיים באזור. בשנים שחלפו מאז קום המדינה חל בארץ גידול עצום במספר התושבים, הבנייה התרחבה, וחל פיתוח מואץ בחקלאות, בתעשייה ובתחבורה. כל אלה פגעו בעולם החי פגיעה של ממש: מקומות המחיה הטבעיים, דוגמת דיונות החול והביצות, נהרסו; השימוש בהדברה כימית גדל; ותופעת הצייד הבלתי מבוקר התרחבה. בעקבות זאת נכחדו מינים ארץ־ישראליים רבים, ונפגעו קשות גם מינים אחרים המצויים בסכנת הכחדה עולמית. אמנם בישראל 25 פועלים גופים "ירוקים" רבים המגנים על הטבע, אך באלה אין די.

1 ד"ר אבי ארבל הוא זואולוג.

2 פֶּרֶס – מין של עוף דורס.

- 3 - הבנה, הבעה ולשון א', קיץ תשע"ד, מס' 210,011107

התמונה הפסימית שהצגנו מדאיגה מאוד הן את חובבי הטבע הן את אנשי המקצוע. בעשרות השנים האחרונות הכינו גופים ואישים שונים כמה וכמה תכניות שתכליתן להציל את עולם החי, להגן ולשמור עליו. אחת התכניות שכבר בוצעו היא השְׁבֵּתָם לטבע של מיני חיים שנכחדו מן הארץ. 30
אמנם מבצעי ההשבה ברוכים וחשובים, אולם אין בהם די. יש לנקוט צעדים נוספים כדי למנוע את הפגיעה בחיות. אם לא נתעשת ונפעל במרץ להצלת הטבע ועולם החי, יוסיפו להיעלם מן הנוף מינים רבים המצויים היום בסכנת הכחדה, ואנו נמצא את עצמנו רק עם שרידים מעולם החי המפואר. 35
הצלת עולם החי של ישראל תלויה בחינוך. אם נצליח לחנך דור שיבין את חשיבות השמירה על הטבע והסביבה, ולא יסכים להקריבם על מזבחות הממון והפיתוח, יש סיכוי שעולם החי המיוחד שלנו ישרוד. אך האם יתקיים חזון זה בעתיד הנראה לעין?

טקסט 2

יחמור פרסי – השְׁבֵּתָ לטבע

(מעובד על פי אתר גן החיות התנ"כי בירושלים [2014]). "יחמור פרסי – השבה לטבע".

אוחזר מ-<http://www.jerusalemzoo.org.il> ב-12 בינואר 2014

היחמור הפרסי נכחד מנוף ארצנו בתחילת המאה העשרים, ורבים חשבו כי הוא נכחד מן העולם. אולם ב-1956 התגלו בדרום-מערב אֵינן שני תריסרי פרטים. תגלית זו הדהימה את אנשי שמירת הטבע בעולם, והם התגייסו להציל את היחמור הפרסי. ב-1978 התגייסה גם רשות 5

הטבע והגנים למאמץ הבין-לאומי והחליטה להקים גרעין רבייה בשמורת הטבע "חיבר כרמל". היסוד לגרעין זה היה שני זכרים שהגיעו מגרעין הרבייה בגרמניה וארבע נקבות שהגיעו מאירן. גרעין הרבייה שבכרמל פָּרָה ורָבָה, והוחלט להתחיל להשיב את היחמורים לטבע. המקום שנבחר עבור מיזם זה הוא 10
אזור נחל קָזִיב שבגליל המערבי, השופע מים וצמחייה. כיום מונה אוכלוסיית היחמורים הפרסיים בגליל המערבי כמאתיים פרטים, וזוהי אוכלוסיית היחמורים הגדולה ביותר בעולם.

טקסט 3

הצומח בישראל

(מעובד על פי דראל, י' [28 במרס 2011]. "כל צמח חמישי בישראל נמצא בסכנת הכחדה".

ynet, ידיעות אחרונות. אוחר מ-<http://www.ynet.co.il> ב-20 בינואר 2014)

במדינת ישראל יש מינים רבים של צמחים אף כי שטחה קטן. בבריטניה למשל, ששטחה גדול פי שישה מישראל, יש רק 1,750 מיני צמחים, לעומת זאר בישראל יש 2,288 מיני צמחים. הסיבה לעושר הזה טמונה בעיקר במיקומה שי ישראל בין כמה אזורי אקלים.

5 עם זאת, בעשורים האחרונים מגוון מיני הצמחים בישראל מאוים, בייחוז בשל בנייה מואצת, פיתוח תשתיות וסלילת כבישים.

מבין כלל מיני הצמחים בישראל 414 (18%) מוגדרים מינים "אדומים", כלומר מינים הנמצאים בסכנת הכחדה. מאז 1965 חלה בישראל עלייה של 43% במספר "המינים האדומים". בראש רשימת הצמחים שבסכנת הכחדה נמצא האירוס – רוב המינים שלו מוגדרים "מינים אדומים". אחריו ברשימה הוא הסחלב. מרבית 10 "הצמחים האדומים" בישראל גדלים באזור השרון. גם הגליל העליון נחשב אזור עתיר מינים המצויים בסכנת הכחדה.

/המשך בעמוד 5/

טקסט 4

צא לנוף אך אל תקטוף

(מעובד על פי אתר החברה להגנת הטבע [2014]. "צא לנוף אך אל תקטוף".

אוחזר מ־<http://www.teva.org.il> ב־30 בינואר 2014)

כיום אנשים רבים יודעים שהכלניות, האירוסים ושאר פרחי הבר הם פרחים מוגנים ואסור לקטוף אותם, אולם עד 1963 ראו רבים בפרחי הבר רכוש הכלל, וכל אחד חש שהוא רשאי לקטוף אותם. בתוך כמה שנים עמדו מינים רבים של פרחים

מן היפים בארץ בסכנת הכחדה, וחובבי הטבע הבינו שאם לא תיעשה פעולה דחופה, יאבד חלק מהותי מיופיו של הטבע.

בעקבות המאבק של אנשי החברה להגנת הטבע נחקק ב־1963 "חוק גנים לאומיים ושמורות טבע". על פי חוק זה, שטחים רבים הוכרזו שמורות טבע, וקטיף הצמחים בהן נאסר. זאת ועוד, עשרות צמחים, ובהם נרקיס, נורית וכלנית, הוגדרו צמחים מוגנים, והוכרז כי אסור לפגוע בהם לקטוף או למכור אותם. אמנם חברי כנסת אחדים טענו שזו "גזרה שאין הציבור יכול לעמוד בה", אך עזריה אלון³, ממייסדי החברה להגנת הטבע והרוח החיה בקבוצה של "משוגעים לדבר", תיאר כיצד התחולל המהפך: "בראש ה'צבא' עמדו המורים והגננות. הם קלטו את המסר, העבירו אותו לילדים, ומן הילדים הועבר המסר אל ההורים. אלה היו אותם מורים וגננות שזמן קצר קודם לכן יצאו עם חניכיהם אל השדות ועודדו אותם לקטוף [...] היה כאן שילוב של הסברה וחוק, אבל החוק הופעל רק במקרים קיצוניים".

כבר בשנות השבעים נראה המהפך בשטח: אירוסים וצבעונים חזרו לפרוח בריכוזים גדולים, ומשטחי כלניות ותורמוסים כחולים כיסו שוב שטחים נרחבים.

אולם מסקר שערכה החברה להגנת הטבע לאחרונה מתברר כי חלה ירידה במודעות הציבור לשמירה על פרחי הבר.

3 עזריה אלון – חוקר ארץ־ישראל וזוכה פרס ישראל. היה אחד ממייסדי החברה להגנת הטבע, ופעל רבות למען השמירה על הטבע בישראל. עזריה אלון הלך לעולמו לפני חודשים ספורים.

שאלות

1. מטלת סקירה

בבית ספרכם נערך יום פעילות למען איכות הסביבה. לכבוד יום זה התבקשתם לערוך סקירת ספרות על הפגיעה בחי ובצומח בישראל בתקופות שונות ועל דרכי ההתמודדות עם פגיעה זו. לפניכם דוגמה לסקירה שנכתבה בנושא⁵. קראו אותה וענו על השאלות שאחריה.

לפי טקסט 1 "נכחדים, ניצולים ומושבים" מאת ארבל, א' ולפי טקסט 3 "הצומח בישראל" מאת דראל, י', הפגיעה בטבע הישראלי מתרחשת הן בצולט החי הן בצולט הצומח.

לפי ארבל, מיני הצלי חיים, כדלמח פרסים ואיילים בנחל צמוד, נכחדו לחלוטין. הצלי חיים אחרים, למשל הנשרים, מצויים בסכנת הכחדה. למ מקומות מחיה טבעיים של הצלי חיים נהרסו ואינם עוד. לפי דראל, צולט הצומח נפגע ומאויס אץ הוא. מאז 1965 חלה צלייה חדשה במספר מיני הצמחים הנמצאים בסכנת הכחדה, כמו האירוס והסחלף. הפגיעה הזאת בטבע היא תוצאה של גידול במספר התושבים, של תהליכי פיתוח, ועוד.

לפי טקסט 1 ולפי טקסט 4 "צא לנוץ אק אל תקטוף" מאת החברה להגנת הטבע, הפתרונות המוצעים הם מלונים: הקמת אופיס "ירוקים" לטיפול בפגיעה לדלמח "החברה להגנת הטבע", ביצוע פעולות של השבה לטבע ולמ חקיקת חוקים כמו חוק הצנים הלאומיים מ- 1963. אק הפתרון המשמעותי ביותר, כפי שצולה מתוך הדברים, הוא חינוך והסברה. רק אם יגדל דור שיבין את חשיבות הטבע יש סיכוי שהטבע ישרוד.

- א. הדגישו הכללות ומקדמי ארגון.
 - ב. הדגישו מילות קישור.
 - ג. בסיכום מופיעים שמות המאמרים. המירו אותם בשמות המחברים והוסיפו את שנת הכתיבה.
 - ד. כאשר מוזכרת המילה **מאמר** או **טקסט** בלי שמו של המאמר, המירו אותה באזכור מתאים של הכותבים.
 - ה. הסקירה אמורה להצביע על בעיות בתקופות שונות. בדקו אם אכן יש אזכור לתקופות.
 - ו. הוסיפו רשימת מקורות.
 - ז. השוו לסקירה שכתבתם.
- מה תוכלו להוסיף בסקירה זו?
מה תוכלו להוסיף בסקירה שלכם?

⁵ תשובון משרד החינוך למטלת סיכום לפי הדרישות הישנות

תרגיל

קראו את המאמר שלפניכם. וענו על השאלות שאחריו.

עכו העתיקה – עיר מורשת עולם

מעובד על פי מאמר מאת יעל פורמן-נעמן ויעל אלף, פברואר 2005, אתר של רשות העתיקות בשנת 2001 הכריז אונסקו - הארגון לחינוך, למדע ולתרבות מטעם האו"ם - על עכו העתיקה כעיר מורשת עולם. בכך מצטרפת עכו לרשימה של מאות אתרי תרבות ברחבי העולם שהוכרזו כאתרי מורשת עולם. בשנת 1972 יזם אונסקו את "האמנה להגנה על מורשת התרבות והטבע ברחבי העולם". בהצהרת החזון של האמנה נאמר שהארגון "שואף לזהות את מורשת התרבות ומורשת הטבע ברחבי העולם, הנחשבות לבעלות ערך יוצא מן הכלל עבור האנושות, להגן עליהן ולשמר אותן". מורשת התרבות, כפי שהוגדרה באמנה, כוללת בין השאר מבנים ואתרים ייחודיים מבחינה היסטורית, אמנותית או מדעית. מדינה החתומה על האמנה יכולה להגיש בקשה לכלול אתר המצוי בתחומה ברשימת אתרי מורשת עולם. האתר נבחר על פי קריטריונים המפורטים במדריך "הנחיות מעשיות ליישום אמנת מורשת עולם" (להלן). בעצם החתימה על האמנה המדינה מתחייבת להגן על אתרי מורשת עולם שבתחומה ולשמר אותם. בשנת 1999 הצטרפה מדינת ישראל למדינות שחתמו על האמנה, ומאז הכריז אונסקו על חמישה אתרים בארץ כאתרי מורשת עולם, ובהם עכו העתיקה.

מתוקף פעילותה של רשות העתיקות בעכו העתיקה בשימור המורשת הבנויה של עכו ובהגנה עליה - הוחלט שתהליך הגשת המועמדות יהיה באחריות צוות מטעם רשות העתיקות. במסגרת הגשת המועמדות היה צריך לקבוע לפי אילו מן הקריטריונים ראוייה עכו להיכלל ברשימת ערי מורשת עולם, ולהציג את חשיבותה של העיר ואת ערכיה התרבותיים לאור קריטריונים אלו. ואכן עכו העתיקה היא נכס תרבותי ועדות היסטורית ייחודית ליצירה אנושית המשלבת תרבויות מתקופות שונות. עכו היא עיר חיה שקיומה נמשך ברציפות כ-4,000 שנה.

שתי תקופות של שיא היו בחיי העיר: התקופה הצלבנית והתקופה העותמאנית. לאורך המאות ה-12 וה-13 הייתה עכו הגדולה והעשירה בערי הממלכה הצלבנית. היא הייתה עיר המסחר הראשית של הממלכה והחשובה בנמליה. לשווקיה זרמו סחורות מאירופה ואף מהמזרח הרחוק. המלכים הצלבנים ישבו בה, ושליטים זרים ביקרו בה. היא הייתה מקום מושבו של בית הדין העליון של הממלכה, שהיה המוסד השלטוני המרכזי. הצלבנים הביאו עמם טכנולוגיות בנייה אירופיות ובנו בעכו ביצורים ומבנים מונומנטאליים, ששאבו את סגנונם מן המערב תוך שימוש בחומרי בנייה מקומיים, נבנו בה חומה, מצודות, מקומות תפילה, בתי מלאכה, בתי מגורים, רחובות, מערכות מסתור ומנהרות ניקוז. בעכו הצלבנית חיו אלה לצד אלה נוצרים, יהודים ומוסלמים. הכיבוש הממלוכי-מוסלמי בשנת 1291 שם קץ לתור הזהב של עכו. העיר נחרבה ועמדה בשיממונה 250 שנה.

במאה ה-18 — בתקופת השלטון העותמאני — שבה עכו והייתה לחשובה בערי ארץ-ישראל. דאהר אלעמר, ששלט בשנים 1740-1775, ראה בעיר זו את גולת הכותרת של פעילותו המדינית והכלכלית והביא לעיר את תור הזהב החדש. עכו הפכה שוב עיר נמל משגשגת. היא נבנתה מחדש, והמבנים הצלבניים בה שימשו יסודות לבנייה החדשה. כך נוצר מיזוג ייחודי שאין כמותו בעולם כולו. מתאר העיר הצלבנית השתמר תוך שהיא מקבלת צביון מזרחי מסורתי: סמטאות צרות. מבני ממשל. מסגדים. ח'אנים. שווקים. בתי מרחץ. בתי מלאכה ומסחר ובתי מגורים סביב חצרות פנימיות. תחת שלטונו של אחמד ג'וזאר (1775-1804) זכתה עכו למעמד של בירת מחוז צידון, וביצוריה המרשימים עמדו במצור שהטיל

עליה נפוליאון באביב 1799. אולם מראשית המאה ה-19 הלך מעמדה של עכו וירד, ומצבה הכלכלי הידרדר בד בבד עם דעיכת האימפריה העותמאנית. שתי תקופות הפריחה של העיר משתמרות בעכו בתזמין בדרך יוצאת דופן: העיר הצלבנית מצויה ברובה מתחת לפני האדמה, ומעליה בנויה העיר העותמאנית. ההכרזה על עכו העתיקה כעיר מורשת עולם עשויה להיות מנוף לשימורה ולשיקומה, כפי שמתחייב מן החתימה של מדינת ישראל על האמנה של אונסקו. השימור עשוי להיות גם מנוף לשיקומה החברתי-כלכלי של העיר. כלכלתה של עכו, כמו של ערים היסטוריות אחרות בעולם, עשויה להיות מושתתת על ענף התיירות. זאת בתנאי שפרנסי העיר ישכילו לשמר את האותנטיות שעליה נשען ענף כלכלי זה. תוך שהם מגלים רגישות ראויה לשימור העיר החיה ותוך שיתוף פעולה עם תושביה.

קריטריונים לבחירת אתר מורשת תרבות

כדי להיכלל ברשימת אתרי מורשת עולם בתחום התרבות, על האתר לעמוד לפחות באחד מן הקריטריונים האלה:

- (1) להיות יצירת מופת המבטאת את גאונות היצירה האנושית.
- (2) להציג התפתחות חשובה ומשמעותית של תפיסות וערכים באזור של מפגש בין תרבויות בתחומים האלה: אדריכלות, טכנולוגיה, אמנות, תכנון ערים או עיצוב נוף.
- (3) להוות עדות ייחודית או לפחות יוצאת דופן למסורת של תרבות קיימת או נכחדת.
- (4) לשמש דוגמה יוצאת דופן לסוג בנייה או למכלול אדריכלי או טכנולוגי או לנוף המייצגים שלב חשוב בהיסטוריה האנושית.
- (5) לשמש דוגמה יוצאת דופן להתיישבות אנושית מסורתית או לשימוש מסורתי באדמה או בים המייצגים תרבות (או תרבויות) או יחסי גומלין בין האדם לסביבה [...]
- (6) להיות קשור ישירות או באופן מוחשי לאירועים או למסורות חיות, לרעיונות או לאמונות, ליצירות אמנות וספרות בעלות איכות אוניברסלית יוצאת מן הכלל.

נוסף על ששת הקריטריונים הללו נקבעו שני מבחנים שהאתר הנבחר צריך לעמוד בהם:

- (א) על האתר הנבחר לעמוד במבחן האותנטיות מבחינת העיצוב, החומר, הביצוע או הקשר לסביבה [...]
- (ב) על האתר הנבחר לעמוד במבחן ההגנה. עליו להיות מוגן באמצעים שיבטיחו את שימורו, וזאת על ידי ניהול מתאים או באמצעות מנגנוני תכנון ובקרה.

שאלות

1. מטלת סקירה

אתם מתגוררים בעיר עכו ואמורים להשתתף בטקס לציון הגדרתה כעיר מורשת. התבקשתם לייצג את בית ספרכם בטקס ולשאת דברים. ערכו סקירה ובה תציגו את העליות והמורדות בהתפתחותה של העיר ואת הסיבות להן בשלבים השונים של ההיסטוריה.

2. לפניכם דוגמה לסקירה בנושא⁶. קראו אותה וענו על השאלות שאחריה.

⁶ תשובון משרד החינוך למטלת סיכום לפי הדרישות הישנות

במאמר "עכו הצתיקה – עיר מורשת עולמית" מציגות יעל פורמן ויעל אלפר את ההיסטוריה של עכו הצתיקה, שקיומה נמשך כרציפות כ-4,000 שנה. לאורך המאות ה-12 וה-13 היא הייתה הגדולה והעשירה בערי הממלכה הצלבנית, עיר מסחר ועיר נמל. ישבו בה המלכים הצלבניים, חיו בה נוצרים, יהודים ומוסלמים, ונבנו בה ביצורים ומבנים רבים. בשנת 1291 נכבשה עכו על ידי הממלוכים-המוסלמים, נחרבה וצמדה שוממה כ-250 שנה. במאה ה-18 שלטו בה הצותמנים, והיא נהייתה שוב לחשובה בערי ישראל. השליטים דאגו לא-עמר ואחמד ג'לאר בנו בה מבנים בסגנון מזרחי על גבי המבנים הקודמים וביצרו אותה. מראשית המאה ה-19 צמדה הלק וירד, ומצבה הכלכלי הידרדר. כיום היא שייכת למדינת ישראל.

- א. הדגישו הכללות ומקדמי ארגון.
- ב. הדגישו מילות קישור.
- ג. בסיכום מופיע שם המאמר. המירו אותו בשמות המחברות והוסיפו את שנת הכתיבה.
- ד. בדקו האם יש בסקירה פירוט של הסיבות לתנודות במצבה של העיר בתקופות השונות.
- ה. הוסיפו ביבליוגרפיה.
- ו. השוו לסקירה שכתבתם. מה תוכלו להוסיף בסקירה זו? מה תוכלו להוסיף בסקירה שלכם?

שאלונים נוספים שאפשר לערוך בהם סקירה בקשר של זמן:

חורף תשס"ז – תולדות הלשון העברית
חורף תש"ע – פני מחברת
חצב ברק 2013 – תולדות המפות
קיץ תשע"ד – הרב וולך
הטיול השנתי – חצב ברק 2016